

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lucie Heráčková

Faktory interpretace sociálního světa jako spravedlivého

Factors for interpreting the social world as just

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Jaromír Mazák, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jinéhovysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 37. 07. 2023

Lucie Heráčková

Poděkování

Děkuji Mgr. Jaromíru Mazákovi, Ph.D. za odborné vedení a vstřícnost při vypracovávání bakalářské práce.

Abstrakt

Koncept spravedlnosti se vztahuje k vzájemnému vztahu jedince a obecného blaha. Konkrétně však pojem „spravedlnost“ není v sociologii jednoznačně vymezen. Podle Emile Durkheima je spravedlnost stavem, který je sociálními skupinami vyžadován k udržení soudržnosti. Scheonfeld & Mestrovic (1989) tvrdí, že spravedlnost může být vnímána jako ekvivalent k Durkheimově solidaritě vzhledem k tomu, že prostředky pro sjednání spravedlnosti jsou důležité pro udržení solidarity ve společnosti.

Moderní sociologie často rozlišuje mezi distributivní a procesní spravedlností (Šanderová, 2017), přičemž ta první se zaměřuje na vnímání spravedlnosti výsledného rozdělení odměn a trestů, zatímco ta druhá spravedlností procesu, který tomuto rozdělení vede. U distributivní spravedlnosti může být analyticky důležité rozlišit rovinu distribuce statků (kdo a za co obdrží cenné zdroje) a distribuci trestů (jak a kdo bude potrestán, pokud jedná proti obecnému blahu) (Šanderová, 2017).

Situace, kdy je jedincova percepce spravedlnosti pozitivní, je žádoucí jev pro udržení sociálního řádu. Negativní vnímání spravedlnosti naopak podporuje alternativní jednání a stává se projevem nedůvěry v okolní svět (Tuček, 2006).

Cílem této práce je vytvořit přehledovou práci, která bude spojovat empirické a teoretické poznatky o faktorech, které ovlivňují vnímání spravedlnosti. Výzkumná otázka, kterou jsem se zabývala, zní: Jaké jsou faktory interpretace sociálního světa jako spravedlivého?

Na základě své analýzy literatury jsem tedy dospěla k závěru, že faktory, které ovlivňují pozitivní vnímání spravedlnosti, jsou naplněné očekávání od interakce ideologický soulad v rámci skupiny. Ideologický soulad určuje princip distribuce a představu o správném rozdělení statků i sankcí. Tato představa se následně projevuje na mikro úrovni při interakci mezi jedinci, když se navzájem porovnávají, aby vyhodnotili spravedlnost situace. Na makro sociální úrovni se ukazuje jako klíčová životní spokojenost jako

základní předpoklad pro vnímání světa jako funkčního a dobře řízeného místa.

Klíčová slova: *spravedlnost, sociální spravedlnost, solidarita, soudržnost, distributivní spravedlnost, procesní spravedlnost, vnímání spravedlnosti.*

Abstract

The concept of justice refers to the interrelationship between the individual and the general welfare. However, the concept of "justice" is not clearly defined in sociology. According to Emile Durkheim, justice is a state that is required by social groups to maintain cohesion. Scheonfeld & Mestrovic (1989) argue that justice can be seen as equivalent to Durkheim's solidarity given that the means for acquiring justice are important for maintaining solidarity in society.

Modern sociology often distinguishes between distributive and procedural justice (Šanderová, 2017), the former noting the perceived fairness of the resulting distribution of rewards and sanctions, while the latter the fairness of the process that leads to this distribution. For distributive justice, it may be analytically important to distinguish between the level of distribution of goods (who receives valuable resources and for what) and the distribution of sanctions (how and who will be punished if they act against the common good) (Šanderová, 2017).

A situation where an individual's perception of justice is positive is a desirable phenomenon for the maintenance of social order. Conversely, a negative perception of justice promotes alternative actions and becomes a manifestation of distrust in the world around (Tuček, 2006).

The aim of this thesis is to produce a review paper that combines empirical and theoretical knowledge on the factors that influence perception of justice. The research question I addressed is: What are the factors of interpreting the social world as just?

Based on my analysis of the literature, I concluded that the factors that influence positive perceptions of justice are fulfilled expectations from interaction and ideological congruence within the group. Ideological congruence determines the principle of distribution and the notion of fair distribution. This notion is then manifested at the micro level when individuals interact with each other to evaluate the fairness of a situation. At

the macro social level, life satisfaction emerges as a key prerequisite for perceiving the world as a functional and well-managed place.

Keywords: justice, social justice, solidarity, cohesion, distributive justice, procedural justice, perceptions of justice.

Obsah

1. Úvod	9
2. Teoretická část	11
2.1 Spravedlnost mezi solidaritou a konfliktem	11
2.2 Vliv kultury na vnímání spravedlnosti	14
2.3 Vliv institucí na vnímání spravedlnosti	18
2.4 Vliv životní spokojenosti na vnímání spravedlnosti	20
3. Sociologické přístupy ke zkoumání spravedlnosti a jejich empirické závěry	24
3.1 Vnímání spravedlnosti orientované na příkazy	26
3.2 Vnímání spravedlnosti orientované na proces	30
3.3 Vnímání spravedlnosti orientované na výsledek	34
4. Závěr	37
5. Seznam použité literatury	41

1. Úvod

Spravedlnost je multidimenzionální fenomén, který lze v západní civilizaci vysledovat až k židovské a křesťanské náboženské tradici, v rámci které existuje spravedlivý Bůh udělující zasloužené dobro nebo trest. Tento koncept je následně řešen od antické filozofie, například v Aristotelově Etice Nikomachově, do dnes v rámci sociálních věd, práva i filozofie (Sabbagh & Schmitt, 2016).

Jako sociální jev lze spravedlnost konceptualizovat jako společenskou hodnotu ve smyslu sdílených představ o žádoucím výsledku alokace statků a jejich výhod a povinností (van Deth & Scarbrough, 1995).

Spravedlnost je vnímána jako sociální síla, která má vliv na společenské celky v jejich odlišných rovinách od makrosociální, politické a ekonomické přes jednotlivé sociální interakce mezi jedinci. Vnímání spravedlnosti je tedy sociálně determinováno a může být považováno jako jedno ze základních nastavení jedince a jeho vztahu ke společnosti (Liebig & Sauer, 2016).

Sociologie se na tento jev dívá jako empirická věda a redukuje tento normativní pojem na fenomén pozorovatelný ve světě. V tomto smyslu se sociologie soustředí na empirickou analýzu a zaměřuje se především na relevanci spravedlnosti pro jednotlivce a společnost, a dále na její hodnocení ve formě konkrétních zastávaných postojů (Liebig & Sauer, 2016).

Zkoumání je tedy sociologicky relevantní tím, že situace, kdy je jedincova percepce spravedlnosti pozitivní, je žádoucí jev pro udržení sociálního řádu. Negativní percepce spravedlnosti naopak podporuje alternativní jednání a stává se projevem nedůvěry v okolní svět (Tuček, 2006).

Cílem práce je popsat faktory, které vedou k vnímání spravedlnosti. Jako výzkumnou otázku si stanovuji: Jaké jsou faktory interpretace sociálního světa jako spravedlivého?

Jedná se o přehledovou práci z dostupné relevantní literatury. K dosažení stanovených cílů jsou použity teoretické poznatky, které vychází z dostupné literatury z vyhledávačů (např. Google Scholar, UKAŽ) a knihoven. Vyhledávání literatury je provedeno v rámci klíčových slov *justice*, *social justice*, *solidarity*, *cohesion*, *distributive justice*, *procedural justice*, *perception of justice*.

Tato práce je rozdělena na dvě části. V první obecné části se zabývám definicí spravedlnosti a klíčovými sociálními faktory, které vytvářejí společenský náhled na to, co je spravedlivé. V druhé části práce se zaměřuji na současné směry ve výzkumu a jejich empirickým poznatkům.

2. Teoretická část

2.1 Spravedlnost mezi konfliktem a solidaritou

Pojem „spravedlnost“ je sice v sociologii často používán, nicméně není jednoznačně vymezen, případně se objevuje s různými přívlastky. Často se setkáváme například s konceptem tzv. sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost je pohled na koncept spravedlnosti založený na základě principu rovnosti, v jehož rámci je požadováno, aby byly materiální statky, postavení, prestiž, odměny a sankce distribuovány každému skrz rovné šance, rovné zacházení a rovná práva (Šanderová, 2017). V současné době se mluví také o genderové nebo příjmové spravedlnosti.

V sociologii se koncept spravedlnosti objevuje již u Émile Durkheima, který označuje vnímání spravedlnosti jako důležitý jev, kterému by se sociologie měla věnovat. Durkheim upozorňuje na význam spravedlnosti v rámci pochopení soudržnosti společnosti, protože ve svém pojetí vnímá koncept spravedlnosti jako jeden z doprovázejících jevů solidarity, na kterém je soudržnost založena. Jeho závěry následně sloužily jako teoretický základ pro zkoumání spravedlnosti v rámci sociologie (Scheonfeld & Mestrovic, 1989).

Durkheim spravedlnost vnímal jako základ pro morálku. Morálka nabývá ve společnosti funkci regulace, která je vyjádřená skrz imperativní zákon, kdy je tento zákon obligatorní a vyžaduje tak naprostou poslušnost od jeho recipientů. Zároveň je morálka vnímána jako forma společenského ideálu, ke kterému společnost i jednotlivci směřují a označují jako dobro (Barmaki, 2014).

V rámci tohoto vnímání spravedlnosti Durkheim pohlížel na nespravedlnost jako na nevhodnou alokaci sociálních rolí v rámci společnosti a nedostatek ekvivalentního užítku v rámci směny služeb a výrobků. Jako řešení nespravedlnosti navrhoval Durkheim změnu pravidel na základě principu rovné soutěže (Scheonfeld & Mestrovic, 1989).

Spravedlnost je ohniskem Durkheimovy konceptualizace mravního řádu. V rámci tohoto řádu spravedlnost zprostředkovávala a symbolizovala mocenské vztahy v rámci společnosti tím, jaký měla vliv na rozdělení rolí a statků. Především však Durkheim chápal spravedlnost jako opak dobročinnosti. Tímto se odlišuje od většiny ostatních autorů zabývajících se spravedlností (Scheonfeld & Mestrovic, 1989).

Před zdůrazněním role spravedlnosti v rámci soudržnosti se předpokládalo, že základem morálky je tzv. dobročinnost. Podle Durkheima je dobročinnost jako základ morálky v moderních společnostech nepraktická. Je tomu tak proto, že člověk obvykle cítí dobročinnost k ostatním lidem, které pokládá za jemu podobné. Dobročinnost je tedy dle této koncepce spravedlnosti vhodná v tradičních společnostech, ve kterých je solidarita založena na podobnosti a sdílení zkušeností, ale nepraktická ve společnostech, které jsou založeny na rozdílnosti a na dělbě práce. Spravedlnost jako základ morálky v rámci organické solidarity a předpoklad soudržné společnosti je tedy posunem od fungování a vymáhání dobročinnosti v mechanické solidaritě (Scheonfeld & Mestrovic, 1989).

Durkheim dále v rámci svých myšlenek ohledně funkce konceptu spravedlnosti v rámci soudržnosti předpokládal, že existují systematické vztahy mezi strukturálními podmínkami a spravedlností. Podle Durkheima spravedlnostní přesvědčení a morální cítění odrážejí strukturální podmínky určité společnosti. Úkolem sociologie je tedy studovat vztahy, ve kterých se morálka a spravedlnost projevuje a na základě nich empiricky zdůvodnit strukturální podmínky (Liebig & Sauer, 2016).

V návaznosti na Durkheimovu koncepci Luhmann (1996) vychází z toho, že existují korelace mezi obsahovými formami etických úvah např. obsah morálních postojů, reflexe na kulturu spravedlnosti; a strukturálními podmínkami.

Luhmann (1996) zdůrazňoval, že je potřeba zkoumat jakým procesním způsobem a za jakých strukturálních podmínek jsou komunikovány

požadavky na spravedlnost a morální dilemata. Tato zjištění podle Luhmanna vytváří celospolečenský konsensus ohledně toho, co je považováno za spravedlivé.

Kromě solidarity je možné pozorovat vnímání spravedlnosti a efekt tohoto vnímání na soudržnost společnosti rovněž v rovině konfliktu. Podle Montada (2015) je ohniskem každého sociálního konfliktu vnímání situace jako nespravedlivé, protože jedinec vstupuje do interakce s přesvědčením, že jeho nároky na druhé a z toho vyvozená práva jsou spravedlivá. Konflikt tedy vzniká na základě porušení normativních očekávání.

Vzhledem k rozmanitosti základů pro vnímání spravedlivosti ve formě odlišných etických kodexů a jiných kulturních zvyků včetně percepce autorit a podobných symbolů spravedlnosti Montada (2015) tvrdí, že čím větší je rozmanitost referenčních základů pro vnímání spravedlnosti, tím pravděpodobnější je možnost vzniku konfliktu, pokud tento základ pro vnímání spravedlnosti narušuje normativní očekávání od výsledku situace. Konflikt tedy vznikne na základě rozporu mezi očekávanými, kdy je opačné očekávání jedincem označeno za nelegitimní.

V moderních pluralitních společnostech neexistuje jednotná ideologie. Naopak si v rámci kultury modely ideologií konkurují. V rámci vnímání etiky a konfliktu tedy lze předpokládat, že se ve společnosti legitimně nacházejí odlišné a protichůdné představy o spravedlnosti (Kluegel, 1989).

V návaznosti na zdroj konfliktu je podle Mikuly & Wenzel (2000) klíčová zášť. V konfliktních situacích mohou lidé požadovat spravedlnost pro sebe či pro druhé, pokud s nimi cítí solidaritu, ať již ve formě sympatie, povinnosti či jiného vztahu. Protistrana konfliktu požadavek spravedlnosti odmítne v situaci, kdy své chování považuje za legitimní. V takovéto formě interakce vzniká vztah obětí a viníků, ze kterého plyne zášť - tedy nenaplněný subjektivní požadavek spravedlnosti.

Pro snížení zášti vůči jednotlivci či skupině se jako řešení nabízí upřímná

omluva (Goffman, 1971), při které musí být uznána důležitost normy, která byla v interakci porušena. Snaha o kompenzaci ze strany viníka sporu se rovněž ukázala podobně efektivní jako upřímná omluva (Darley & Shultz, 1990).

Na základě výše uvedeného lze v rámci sociologie spravedlnost pozorovat jako kolektivní fenomén hned v několika aspektech uspořádání společnosti, a to především v dimenzi soudržnosti a konfliktu, která je základní dimenzí pro sledování prosociálního a antisociálního chování. Situace, kdy je jedincova percepce spravedlnosti pozitivní, je žádoucí jev pro udržení sociálního řádu. Negativní percepce spravedlnosti naopak podporuje alternativní jednání a stává se projevem nedůvěry v okolní svět (Tuček, 2006).

Tato práce pracuje se spravedlností jako se sociálním fenoménem, který je založený na komunikaci požadavků na distribuci statků, kdy není jasně zakotvený princip distribuce.

2.2 Vliv kultury na vnímání spravedlnosti

Podle Coughlina a Lockhart (1998) si lidé utvářejí své preference a porozumění světa na základě vlivu kulturního prostředí. Sdílené představy lidí ohledně distributivní spravedlnosti představují pojetí ohledně rozhodovacích procesů a podmínek na základě, kterých dochází k „spravedlivému“ rozdělení statků. Tyto ideologie udávají, kdo má přerozdělovat zdroje a jak mají vypadat výsledky takového přerozdělování. Rovněž tyto ideologie pro jednotlivce i skupiny představují akceptovaný náhled na společenské nerovnosti. Existuje tak sdílená představa o tom, k jakým nerovnostem bude společnost kritická a jakým způsobem bude svoji kritiku projevovat v rámci nárokování spravedlnosti.

Sdílené představy o tom, co spravedlnost pro společnost znamená, najdeme ve společnosti nejen u jednotlivců, ale i u institucí v rámci vědeckého a filozofického vědění a veřejné diskuzi. Jako vlivným aspektem, který ovlivňuje pojetí spravedlnosti ve společnosti, se ukazuje ideologické

smýšlení, které legitimizuje způsob distribuce a potřeby, které mají být uspokojeny.

Podle Jia, Zhou, Huang (2020) jsou hodnotící soudy ohledně spravedlnosti distribuce tvořeny preferencemi. Lidé však mohou při hodnocení zastávat odlišné pozice. Tyto odlišné preference ohledně spravedlivého principu, podle kterého by měla být tvořena distribuce, jsou určeny více sdíleným konceptem spravedlnosti v rámci dané kultury než sociálním statutem daného jedince či skupiny. Sociální pozice má více vliv na to, v jaké míře bude jedinec či skupina s konceptem souhlasit či nesouhlasit a jaký je jejich zájem na udržení stávajícího režimu.

Hlavní princip distribuce může vzniknout odlišnými způsoby. Může se tomu tak stát pod vlivem historických událostí, v rámci veřejné debaty či kulturního vývoje. Důvodem pro zaměření se na ideologii v rámci zkoumání konceptu spravedlnosti je, že takové koncepty mohou být výsledkem strukturálních podmínek (Miller, 1999).

Jako příklady můžeme uvést knihu od Johna Rawlse (1973) „A Theory of Justice“, která byla významným činitelem myšlenek ohledně spravedlnosti v USA ohledně občanských práv. Rovněž lze zmínit Marxův Komunistický manifest (1848), který významně formoval myšlenky ohledně distribuce bohatství a práv a povinností během první poloviny 20. stol. Normativně-filozofické kulturní koncepty spravedlnosti mají tedy významný vliv na formování vnímání spravedlnosti při specifických společenských situacích (Miller, 1999).

Dále může mít významný vliv na společenský koncept spravedlnosti náboženství nebo spiritualita. Jost et al. (2014) zjistili, že náboženství poskytuje ideologické ospravedlnění stávajícího společenského řádu, takže převládající instituce a uspořádání jsou vnímány jako legitimní a nestranné. V rámci skupiny je tedy vyhodnoceno, aby byli hlavní aktéři společenského řádu respektováni, posloucháni a jejich pozice zachovány.

Podle Kollera (1995) se filosofové shodují na třech základních pravidlech představující spravedlivý stav ve společnosti. Prvním pravidlem je rovnost zacházení, tedy stav kdy je s jednotlivci zacházeno dle stejných podmínek. Druhým předpokladem je princip nestrannosti, který presumuje, že pokud dojde k mezilidskému konfliktu, budou k jeho řešení přijatá pravidla a postupy, která jsou pro strany přijatelná z nestranného hlediska. Posledním třetím pravidlem je zaručení individuálních nároků, tedy zohlednění práv jednotlivců a zaručení jejich ochrany a tolerance v rámci předem stanovených podmínek. Tyto principy, anglicky označované jako *equity*, *impartiality*, *consideration* lze najít v rámci různých ideologií jako jedny z častých principů, na základě kterých je vnímána spravedlnost.

Pro identifikaci pojetí spravedlnosti jako myšlenkového proudu určitého společenství v daném časovém okamžiku se nabízí kvalitativní i kvantitativní metodologické přístupy. Kvalitativní výzkumné metody jsou použity například při studování veřejného diskurzu v médiích a jiných kulturních nosičů; příkladem kvantitativního zkoumání je analýza výzkumů veřejného mínění s velkými vzorky populace, které poskytují základ pro popis názorů společnosti na otázky spravedlnosti (Liebig & Sauer, 2016).

Bayer a Šafr (2007) vytvořili výzkum, jehož záměrem bylo určit orientaci obyvatel České republiky v roce 2006 v rámci pojetí spravedlnosti. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda je přístup k distributivní spravedlnosti odvozen na základě osobnostních rysů či pozice v sociální struktuře.

Výzkum vycházel z klasifikace tzv. „*Grid Theory*“. *Grid group theory* vychází původně z antropologie a je využívána ke komparaci odlišných kultur. Klasifikace probíhá na základě dvou dimenzí. První dimenze představuje síť (*grid*), které reprezentují legitimitu vnějších pravidel a začlenění do skupiny. Druhá dimenze skupin (*group*) představuje míru propojení s ostatními (Bayer & Šafr, 2007).

V rámci analýzy se systematizují postoje veřejnosti pomocí těchto dvou dimenzí do čtyř ideologií, které se odlišují dle preferovaného principu distribuce: individualismus, egalitarismus, askriptivismus a fatalismus.

Askriptivisté preferují nerovné rozdělení statků a rozhodujícím mechanismem distribuce je příslušnost k určité privilegované vrstvě. Odpovědnost za sociální nerovnosti se odehrává v neosobní rovině (Bayer & Šafr, 2007).

Egalitaristé věří, že za existenci sociálních nerovností ve společnosti nese odpovědnost stát, protože jsou tyto nerovnosti výsledkem nevhodných státních intervencí. Příslušníci této ideologie nachází řešení nerovností v redistribuci společenského bohatství (Bayer & Šafr, 2007).

Fatalisté rovněž viní za sociální nerovnost systém s tím rozdílem, že významně více přisuzují důležitost osudu. Dle fatalistů tedy jedinec nemůže významně ovlivnit svoji sociální pozici a z ní plynoucí nároky na distribuci. Tím se příslušníci této ideologie stávají vůči redistribuci spíše pasivní (Bayer & Šafr; 2007).

Individualisté se při spravedlnostních soudech orientují převážně na jednotlivce. Odpovědnost cítí v osobní rovině, kdy každý má odpovědnost primárně sám za sebe. Dle příslušníků této ideologie může být každý odměněn v systému volné soutěže dle svých zásluh. Negativní distribuční výsledek je tedy přisouzen neschopnosti jedince, úspěch je naopak výsledkem jedince s pozitivními charakteristikami (Bayer & Šafr; 2007).

Na základě analýzy tento výzkum (Bayer & Šafr; 2007) potvrdil, že v roce 2006 měli v České republice společenské a kulturní faktory větší vliv na hodnocení spravedlnosti než osobnostní faktory.

Dle výzkumu byly zkoumané ideologie značně zakotveny ve společenském postavení. Podle autorů (Bayer & Šafr; 2007) sdílejí příslušníci stejné třídy či podobné sociální pozice obdobný životní styl a představy o způsobu života v rámci systému, který je společensky nastaven. Ve výsledku tedy mají příslušníci stejné či podobné pozice obdobnou ideologii ohledně preferovaného principu distribuce.

Nejsilněji strukturně zakotvenou ideologií byl dle výzkumu (Bayer & Šafr; 2007) egalitarismus, který byl především preferován u středně vzdělaných lidí s vyšším věkem. Převážně byla tato ideologie preferována ženami. Muži byli naopak častěji proponenti individualismu.

Psychologické aspekty byly nejvíce vlivné u příslušníků askriptivismu, kteří byli nositeli vlastností jako je extroverze, velká míra odpovědnosti a snášenlivost. Vliv osobnostních faktorů na podporu jedné ze zkoumaných ideologií se však ukázal jako minimální (Bayer & Šafr, 2007).

Vnímání jevu jako spravedlivého tedy na základě výše uvedeného ovlivňuje především ideologie, která se projevuje v rámci přijatých pravidel a principů. Tyto představy mají následně vliv na vnímanou ideální distribuci. Můžeme tedy vyvodit, že je distribuce vnímána jako spravedlivá ve stavu, kdy je rozhodnuto na základě sdílených a preferovaných principů (Jasso, Törnblom & Sabbagh; 2016).

2.3 Vliv institucí na vnímání spravedlnosti

Spravedlnost je tedy možné v rámci sociologie vnímat hned v několika rovinách. Kromě ideologického a historického aspektu, kde hraje koncept spravedlnosti roli při strukturálních a politických změnách (Miller, 1979), můžeme vnímat spravedlnost též ve struktuře a fungování institucí (Liebig & Sauer, 2016).

Spravedlnost je kolektivním fenoménem. Jednotlivci, kteří v průběhu života sdílejí podobné zkušenosti, vlastnosti a společenské zázemí, mají větší pravděpodobnost mít podobný vhled na koncept spravedlnosti. Tyto sdílené zkušenosti a ideologické představy jsou ve společnosti sdruženy ve

formálních institucích, kde získávají formální podobu a jejich nárokování a vymáhání spravedlnosti se tak stává součástí formálního procesu (Boudon, 1998).

Tyto instituce formují koncept a smýšlení o distribučním procesu a zároveň fungují také jako činitelé sociálního a kulturního rozvoje. Utvářejí ideologický kontext práv a svobod a mají vliv na společenský postoj vůči nárokům na distribuci statků (Svallfors, 2003).

Moderní evropské státy fungují na principu sociálních států, které jsou zřízeny na základě mnoha institucí, které plní funkci alokace a distribuce společenských benefitů a povinností např. skrz daňový systém. Normativní představy se dále promítají do stávajících právních a institucionálních pravidel. Formální postupy tedy odrážejí představy o spravedlnosti na kolektivní nebo společenské úrovni (Liebig & Sauer, 2016).

Zkušenosti se spravedlností či nespravedlností ovlivňují postoje a chování, které mají společenské důsledky na úrovni organizací, institucí a společnosti jako celku. Jedinec na základě vnímání, zda je instituce spravedlivá či nikoliv, vyvozuje důsledky pro své chování a volí, zda bude jednat soudržně či alternativně. Vnímání spravedlnosti tedy ovlivňuje motivaci pro prosociální chování a soudržnost (Hegtvedt & Isom, 2014).

Podle Rothsteina (1998) je pro stabilitu společnosti nezbytná jednota mezi společenskými institucemi a morálními očekáváními participantů. Na tento závěr navazují Goodin, Headey, Muffels, a Dirven (1999), kteří tvrdí, že jako spravedlivá je vnímaná instituce, ve které je distribuce benefitů a povinností souladu s představou o principu spravedlnosti.

Soltan (1987) zastává odlišný přístup k tomu, kdy je instituce vnímána jako spravedlivá. Podle Soltan je znakem spravedlnosti ve společenském uspořádání schopnost dobrovolně přimět účastníky k dodržování předpisů. K určení spravedlivé instituce je tedy třeba porovnat institucionální uspořádání a skutečný výsledek rozhodnutí.

Vzhledem k tomu, že jednotlivci jsou svědky toho, jak se rozhodnutí se v rámci institucí přijímají, učí se, které pojetí spravedlnosti je vhodné pro distribuci a případné přerozdělování statků a břemen. V tomto smyslu pojetí spravedlnosti v rámci institucí předchází vnímání jednotlivců. Instituce mají vliv na dostupné koncepce spravedlnosti ve společnosti a ovlivňují stabilitu ideologie či její změny v čase. Určité normativní představy mohou být součástí distribuce v rámci agendy. Z toho vyplývá, že normativní koncepce nebo pojetí spravedlnosti různých aktérů ve veřejné sféře, a to především v rámci institucí, představují referenční body na makroúrovni, které mají podobnou váhu pro analýzu jako agregovaná měřítko postojů (Liebig & Sauer, 2016).

Na základě výše uvedeného je vnímání instituce jako spravedlivé ovlivněno především ideologickou jednotou morální pozice instituce a očekáváním jedinců, kteří přijdou s touto institucí do kontaktu.

2.4 Vliv životní spokojenosti na vnímání spravedlnosti

Životní spokojenost je zásadní součástí celkového vnímání světa. Jedná se o zaměření na způsob, jakým lidé hodnotí svůj život a na to, jak vnímají své možnosti do budoucna. Životní spokojenost je určena průsečíkem mnoha vlivů, včetně příjmu, vzdělání, zdraví, mezilidských vztahů a kultury. Čím nižší je životní spokojenost, tím více lidé hodnotí svět jako nespravedlivý (Jia, Zhou, Huang, 2020).

Životní spokojenost je kognitivní proces, který hodnotí životní kvality člověka podle kritérií, která si daná osoba vytváří sama. Ačkoliv si jedinec sám stanoví, co přesně znamená životní spokojenost, je tento výběr do značné míry ovlivněn sociálním prostředím a společenskou představou o tom, co životní spokojenost znamená a jak se materiálně manifestuje (Diener et al., 1985).

Podle Hearinga et al. (2020) je životní spokojenost jedince ovlivněna vnímáním prostředí a skupiny, ve které jedinec žije jako spravedlivého místa. Podle hypotézy spravedlivého světa je spravedlivý svět interpretován jako místo, kde lidé dostávají, co si zaslouží. Vnímání světa jako spravedlivého

místa a důvěra v prostředky výkonu a vymáhání spravedlnosti umožňuje lidem tolerovat, vyrovnávat se a racionalizovat systémovou nespravedlnost, kterou zažívají oni sami i ostatní (Heardinga et al., 2020).

Přesvědčení o spravedlivém světě dodává skupinám i jedincům pocit pohodlí a stability. Podle toho, jak lidé vnímají spravedlnost ve světě, budou hodnotit a chápat své zkušenosti a zkušenosti ostatních (Heardinga et al., 2020).

Podle Correia a Dalberta (2007) má přesvědčení o spravedlivém světě tři hlavní funkce. Za 1. přesvědčení o spravedlnosti světa podporuje prosociální chování tím, že podporuje soudržnost. Za 2. přesvědčení o spravedlivém světě motivuje členy společnosti jednat spravedlivě v domnění, že s nimi bude na oplátku také zacházeno spravedlivě. Za 3. přesvědčení o spravedlivém světě poskytuje způsob, jak interpretovat události v životě.

Specificky se jedná o to, jaký smysl bude jednotlivec i skupina přisuzovat událostem, které je tvarují. Spravedlnost ve světě lze interpretovat na základě sebe(*self*) nebo ostatních (*others*). Spravedlnost na základě sebe je spojena především duševním klidem a spokojeností se svým životem. Spravedlnost na základě vnímání ostatních je spojena se sociálními a kulturními závazky v podobě silných mezilidských vazeb (Heardinga et al., 2020).

Víra ve spravedlivý svět, *belief in a just world* (BJW), je nejčastěji v literatuře chápána tak, že lidé dostanou to, co si zaslouží. Jedinci se silnou vírou ve spravedlivý svět by tedy měli reagovat na své i ostatních výsledky způsobem, který odráží předpoklad, že jsou tyto výsledky zasloužené, a to bez ohledu na to, zda jsou výsledky negativní či pozitivní (Haffer & Sutton, 2016). Výzkumy obecně ukazují, že silná víra ve spravedlivý svět souvisí s obviňováním obětí za negativní situace, ve kterých se ocitli (Furnham, 2003).

Podle Haffer a Sutton (2016) ve výzkumech nejčastěji korelují ideologické proměnné se silnou vírou ve spravedlivý svět, které navigují vztahy v rámci sociální stratifikace. Silná víra ve spravedlivý svět je tedy spojena s reakcemi, které racionalizují pozitivní či negativní osud jako zasloužený.

Podle Oldmeadow & Fiske (2007) jedinci se silnou vírou ve spravedlivý svět spojují vyšší sociální status s pozitivními charakteristikami více než jedinci se slabší vírou ve spravedlivý svět.

Podle Furnham (2003) silná víra ve spravedlivý svět koreluje s proměnnými jako je obdiv k vysokému statusu a negativní vztah k osobám s nízkým statusem; a víra v konečnou spravedlnost a zaměření na kontrolu a pořádek.

Víra ve spravedlivý svět se měří na základě škály od Rubin a Peplau (1973, 1975), která měří přesvědčení lidí, že svět je spravedlivé místo, v němž jednotlivci dostávají, co si zaslouží. Tato škála se výslovně nezabývá hodnocením potřeby věřit ve spravedlivý svět, ale pouze vnímání spravedlnosti na základě self-report otázek.

Lerner (1977) tvrdí, že silná víra ve spravedlnost světa pomáhá lidem investovat do dlouhodobých cílů, protože lidé předpokládají, že se úsilí nakonec vyplatí. Jde tedy o pocit kontroly nad svým životem.

Silná víra ve spravedlivý svět je spojena s dobrým psychickým a fyzickým zdravím. Rovněž silná víra ve spravedlivý svět koreluje se společenskou důvěrou, která se projevuje ve formě participace jedince na celospolečenských dlouhodobých cílech (Haffer & Sutton, 2016).

Na druhou stranu je silná víra ve spravedlivý svět spojena s negativními postoji vůči obětem katastrofických událostí a sociálně slabě postaveným lidem. Lidé, kteří mají silnou víru ve spravedlnost, vnímají jako součást spravedlivého světa nerovnost, která představuje spravedlivý trest za porušení morálky (Haffer & Sutton, 2016).

Hafer (2000) zjistil negativní korelaci mezi silnou vírou ve spravedlivý svět a tendencí používat protispolečenské prostředky k dosažení cílů. Lidé se silnou vírou ve spravedlivý svět tak předpokládají, že prosociální chování bude odměňováno a antisociální bude trestáno.

Jedním z důsledků silné víry ve spravedlivý svět je vnímání aktuálního sociálního systému jako legitimního a u těchto lidí se tedy předpokládá menší ochota podpořit či podniknout kroky zaměřené na společenskou změnu (Beierlein, Werner, Preiser, & Wermuth, 2011).

3 Sociologické přístupy ke zkoumání spravedlnosti a jejich empirické závěry

Sociologie si jako empirická věda klade za cíl identifikovat a popsat koncept spravedlnosti jako fenomén rozšířený v daném společenství. Především se věnuje vnímání spravedlnosti, tedy co pro danou společnost spravedlnost znamená, a jaké projevy jsou s tímto vnímáním spojeny. Dále se empiricky zaměřuje na to, jak jsou statky a s nimi spojená práva a povinnosti ve společnosti distribuovány, za jakých podmínek, v rámci jaké společenské agregace a jaké jsou pro distribuci použity procesy (Liebig & Sauer, 2016).

Podle Bunge (1998) existují 3 základní otázky, které si výzkumníci kladou při sociologickém výzkumu spravedlnosti. První otázka zní, proč existuje koncept spravedlnosti ve společnosti? Skrz tuto otázku si výzkumníci kladou za cíl poznat původ smýšlení o spravedlnosti a určit tak jeho podobu např. v jakých doménách života se bude fenomén viditelně vyskytovat. Druhá otázka se věnuje proměnlivosti konceptu spravedlnosti a ptá se, proč se daný koncept mění v čase a do jaké míry je koncept závislý na lokalitě? Třetí otázka se týká relevance spravedlnosti ve společnosti a zní, proč jsou ostatní společenské fenomény ovlivněny konceptem a vnímáním spravedlnosti? Cílem je tedy zjistit, do jaké míry je možné koncept spravedlnosti izolovat a jak je tento koncept propojený s ostatními společenskými fenomény.

Předmětem sociologického zkoumání jsou předně strukturální podmínky, které ovlivňují vnímání spravedlnosti u jednotlivce. Tyto strukturální podmínky představují makro rovinu konceptu spravedlnosti a jejího vnímání. Rovněž je však nutné se zaměřit na jednotlivce a jak jeho působení tyto strukturální podmínky ovlivňuje (Liebig & Sauer, 2016).

Tento přístup se nazývá „bottom-up approach“ a je nejčastěji použit při analýze a empirickém uchopení konceptu spravedlnosti. Sociologické měření spravedlnosti tedy funguje na předpokladu, že postoje ke spravedlnosti nejsou vytvářeny individuálně. Namísto toho jsou výrazně ovlivněny chováním ostatních jedinců a skupin. Tyto interakce ve výsledku tvoří celospolečenský koncept spravedlnosti (Hegtvedt & Johnson, 2000).

Sociologické měření spravedlnosti je však obtížné ze tří hlavních důvodů. Kittel (2006) zdůrazňuje důležitost dat popisujících fenomén spravedlnosti na makro sociální úrovni. Tato data jsou podle něho klíčová pro určení strukturálních podmínek, které vedou k vytvoření sdíleného konceptu spravedlnosti a komparaci těchto závěrů s ostatními společenskými celky. Tento typ dat je rovněž považován za důležitý pro znázornění proměn konceptu spravedlnosti ve společnosti v čase. Vzhledem k omezenému počtu pozorování společenských uspořádání, které je možné v rámci výzkumu postihnout, je i statistický význam výsledků omezený a podle Kittela spíše zanedbatelný.

Druhým hlavním problémem měření konceptu spravedlnosti v rámci sociologie je problematika určení příčinné souvislosti. Coleman (1990) tvrdí, že pozorování společenských fenoménů na makro úrovni znemožňuje testovat kauzalitu. Takové testování je podle něj možné provést pomocí tzv. self-reporting otázek, kdy se respondentů přímo ptáme, zda má daná proměnná vliv na jejich vnímání spravedlnosti. V takovém případě se musíme spolehnout na dostatečnou sebereflexi respondenta.

Třetím a posledním hlavním problémem je přílišná orientace na určení determinantů jevu. Společenské fenomény jsou ovlivněny více než jedním determinanem a zároveň jsou výsledkem jejich provázaného vývoje. V rámci měření spravedlnosti je tedy obtížné vyčlenit ovlivňující faktory a soustředit se pouze izolovaně na měření spravedlnosti (Mayntz, 2002).

Na základě výše uvedeného je tedy sociologické měření fenoménu spravedlnosti ovlivněno strukturálním individualismem. Tento přístup předpokládá, že individuální postoje a preference jsou výsledkem strukturálních podmínek, ve kterých se jedinec nachází.

Dle strukturálního individualismu je celospolečenský postoj ke spravedlnosti určen agregovaným individuálním chováním např. skrz volební chování. Je tedy nutné při analýze posoudit postoje jedince na mikro úrovni společnosti a tento závěr se vztáhnout na makro úroveň, kde je možné

identifikovat, jak tyto individuální postoje utvářejí společenskou strukturu. Rovněž je pak postupováno od makro sociální úrovně společnosti, kde je zkoumáno, jak systémová pravidla a stavy ovlivňují individuální postavení jedince vůči spravedlnosti. Při empirickém zkoumání je nutné se vyvarovat výše popsaných úskalí zkoumání spravedlnosti při utváření závěrů (Liebig & Sauer, 2016).

Předpokladem pro sociologické zkoumání byl odklon od psychologického přístupu, který spravedlnost vnímal ryze individuálně, a přechod k percepci spravedlnosti jako jevu, který je sociálně, psychologicky a strukturálně formován (Homans, 1953). V sociologii se vnímání spravedlnosti začíná empiricky reflektovat ve 40. a 50. letech 20. stol., kdy výzkumníci vycházejí především z poznatků sociální psychologie. První výzkumy se týkaly pracovních prostředí a ekonomických nerovností.

Podle Wegener (1992) a Liebig & Sauer (2016) můžeme dnešní výzkum vnímání spravedlnosti klasifikovat dle 3 základních orientací: příkazový přístup, procesní přístup a výsledkový přístup.

3.1 Vnímání spravedlnosti orientované na příkazy

Příkazové vnímání spravedlnosti je úzce propojeno s distribučním vnímáním spravedlnosti, kdy je přidělovací systém práv a povinností, benefitů a sankcí, založen na preferovaném principu či souboru principů rozdělování. Těmito základními principy jsou rovnost, kdy každý získá stejně; ekvita, kdy jsou benefity a povinnosti distribuovány proporčně; potřeba, kdy by měl mít každý možnost splnit základní potřeby; nárok, kdy má jedinec schopnost nabýt právo či povinnost na základě titulu, kterým může být např. gender, rasa, pracovní pozice, výše vzdělání apod.

Na základě těchto hodnot je následně založeno distribuční chování, které je hodnoceno jako spravedlivé, pokud je v souladu s preferovaným principem. Dominance jednoho z principů znamená přijetí odlišných postupů při alokaci statků a dává tak podobu distributivní spravedlnosti v dané skupině (Clasen & Van Oorschot, 2002).

V rámci distribučního systému můžeme rozlišit 3 druhy aktérů, kteří v dané situaci určují, co je považováno za „spravedlivé“. Těmito aktéry jsou Přidělovatel, Pozorovatel a Příjemce (Jasso, Törnblom & Sabbagh; 2016). Přidělovatel přidělí tzv. skutečnou odměnu Příjemci. Pozorovatel rozhoduje, zda byla tato odměna přidělena spravedlivě (Jasso, 2015).

Tito aktéři formují rozhodování o spravedlivém přidělu v rámci 4 procesů, které jsou předmětem sociologického a psychologického zkoumání. Jasso (2015) tyto procesy popisuje tak, že aktér Přidělovatel na základě preferované hodnoty přidělí reálnou odměnu tzv. skutečnou odměnu. Příjemce, který se rovněž řídí svojí preferovanou hodnotou spravedlnosti, vygeneruje na základě přidělení skutečné odměny úsudek o její spravedlnosti, vytváří tedy tzv. spravedlivou odměnu. Pozorovatel porovnává skutečnou odměnu a spravedlivou odměnu. Vytváří tedy nezávislé hodnocení o spravedlnosti odměny. Společná interakce těchto subjektů vytváří tzv. důsledky spravedlnosti, tedy výsledek distribuce a jeho vnímání ve formě přijetí či rozporu.

V situacích, kdy je potřeba rozhodnout o spravedlivém přidělu, může daný jedinec zastávat více rolí např. osoba má možnost či povinnost zastávat současně roli pozorovatele i příjemce. Vzniká tak kombinace úloh a faktorů, které ovlivňují percepci spravedlivého přidělu. Jako příklad kombinace úloh lze uvést osobu, která je pozorovatelem i přidělovatelem. Tato osoba si jako pozorovatel vytvoří představu o tom, co je v dané situaci spravedlivé a následně jako přidělovatel o přidělu na základě těchto představ rozhodne (Jasso, 2015). Podle Jusso (2015) jedinec, který zastává pouze roli přidělovatele, alokuje odměnu bez podobných představ o spravedlnosti, jako kdyby byl pouhým pozorovatelem. Pozice pozorovatele se ukazuje jako role, kdy je jedinec nejvíce ovlivněn ideologickými představami.

Hodnocení spravedlnosti alokace odměny má za následek tzv. důsledky spravedlnosti, tedy výsledky interakcí, kdy je rozhodnuta a přidělena odměna, který je pozitivní při souladu hodnot a negativní při neshodě na principu distribuce.

Rozhodování o distribuční spravedlnosti je tedy ovlivněno hodnotami, které stojí za přidělovacím chováním. Tyto hodnoty mohou mít formu jak uznávaného východiska v podobě principů či již ustálených pravidel ve formě kontinuálního uznávaného chování.

Dle Törnbloma a Kazemi (2012a) mají distribuční pravidla svá vlastní subpravidla a principy spravedlnosti své vlastní subprincipy. V některých případech je tedy možné, že si tato pravidla, subpravidla, principy a subprincipy budou konkurovat či budou fungovat v rámci koexistenčního vztahu, kdy budou upřednostněny principy a pravidla dle preferencí osoby řídící distribuci či bude distribuce podléhat preferencemi ovlivněnými situačními faktory.

Soubor principů, na kterých je založena distribuce jako výše zmíněná ekvita, nárok, potřeba a rovnost, nejsou vnímány jako rovnocenné. V rámci příkazového přístupu zkoumání spravedlnosti se ukazuje jako důležitý faktor typ skupiny, ve které jsou spravedlnostní principy aplikovány. Mezi charakteristiky, které ovlivňují preferenci jednotlivých principů, patří typ sociální vazby. V silných a dlouhodobých vztazích jsou preferovány principy rovnosti a pomoci v nouzi (Tornblom, 1992).

Podle Fiskeho (1993) jsou skupiny, které se vyznačují silnými familiárními vazbami a sdílením zkušeností, solidárními skupinami preferující distribuční princip potřeby, který zaručuje kontinuitu a žádanou reprodukci skupiny.

Konow (2001) doplňuje tato zjištění tím, že pokud je jedinec zakořeněn ve společenském zřízení, rychleji reaguje na základě principu rovnosti či potřeby.

Pokud je naopak skupina vázána vztahem, který z jednotlivců vůči sobě navzájem tvoří cizince, je dle teorie racionální volby, preferovaný princip ekvity, kdy dokáže každý v rámci skupiny maximalizovat zisk (Wegener, 1992; Liebig & Sauer, 2016). Především pokud není ve skupině „cizinců“ znatelná hierarchie, ze které by bylo možné určit plynoucí nároky, a chybí familiární vazby či dlouhodobý vztah, stává se prioritou rovnost, vzhledem k tomu, že jsou vztahy primárně založeny na základě reciprocit.

Naopak odosobněné hierarchické skupiny jako jsou v dnešní době například byrokratické instituce, jsou založeny na vztahu nadřízenosti a podřízenosti, kdy nadřízený má povinnost i právo přerozdělovat statky. Preferovaným principem je tedy nárok, kdy každý dostane na základě práv plynoucích ze sociálního statusu.

Z těchto poznatků můžeme vyvodit, že pro vnímání spravedlnosti a preference principů ve společnosti je důležitá vazba mezi jednotlivcem a danou skupinou. Čím bližší a sevřenější vazba je, tím více jedinec preferuje solidárnější principy např. pomoc v nouzi, čím otevřenější je vazba, tím pravděpodobněji je člověk orientován více na svůj vlastní nárok.

Podle Schwinglera (1981) mohou být vazby i na základě principů vytvořeny např. pomoc v nouzi má schopnost sblížovat jedince a tvořit silnější vazby. Naopak princip ekvity produkuje ve společnosti spíše konkurenční a krátkodobé vztahy.

Vzhledem k tomu, že je preferovaný princip, podle kterého je určeno spravedlivé jednání, závislý na typu vazby mezi jednotlivci v rámci skupiny, je tedy pravděpodobné, že pokud je aplikován nevhodný princip, může být jednání interpretováno jako nespravedlivé nebo může dojít ke změně vztahu mezi jednotlivci (Wegener, 1992; Liebig & Sauer, 2016).

Předpokladem sdílených představ o preferovaném principu distribuce je proces socializace, kdy se jednotlivci v rámci skupiny naučí, v jakém jsou vztahu, jak jsou zde řešeny konflikty a jak vymáhat práva na spravedlivé jednání (Wegner & Liebig, 1995).

Wegner & Liebig (1995) dále pokračují a zdůrazňují, že důležitým aspektem, který ovlivňuje preferovaný princip, je status jedince v rámci skupiny, protože ve skupinách bude jednotlivci preferován princip, který je schopen maximalizovat jejich zisk. „Poptávka“ jednotlivců po distribuci či redistribuci v rámci skupiny je tedy určena jejich potřebami plynoucích z jejich sociálního statusu a reálnými možnostmi dosažení jejich naplnění.

Podle Sachweh & Olafsdottir (2012) osoby s nižším statusem preferují principy rovnosti či pomoci v nouzi, naopak jedinci s vyšším statusem ve společnosti preferují jako princip nároku či ekvity.

3.2 Vnímání spravedlnosti orientované na proces

Procesní přístup ke zkoumání vnímání spravedlnosti vychází rovněž jako příkazový přístup z předpokladu, že existuje preferovaný princip či soubor principů distribuce. Podle Lindt a Tylera, (1988) je vnímání procesní spravedlnosti spojeno s evaluací systémových pravidel ohledně vydávání rozhodnutí. Na rozdíl od příkazového přístupu se tedy procesní přístup zaměřuje na vnímání rozhodovacího procesu, a jaký vliv má uznávaný či neuznávaný proces distribuce na konečné vnímání výsledku rozdělování (Gonzáles a Tyler (2007)).

V rámci procesní spravedlnosti se předpokládá, že způsob, jakým jsou přijímána rozhodnutí, ovlivňuje reakce lidí na tato rozhodnutí a jejich výsledky. Spokojenost lidí v situacích, kdy něco získávají či o něco přicházejí, je silně ovlivněna postupem, který byl použit (Van den Bos, Lind, Vermunt, and Wilke, 1997).

Procesní evaluace vychází ze stavu nejistoty. Van den Bos a Lind (2002) uvádějí, že hodnotící soudy ohledně spravedlnosti situace jsou snahou o její porozumění. Lidé se podle nich k této evaluaci uchylují, pokud nemají

dostatečné informace o výsledku rozhodnutí. Situace, kdy informace nejsou dostupné, představují stav tzv. strukturální nejistoty, kdy se jedinec stává nedůvěřivým z důvodu nemožnosti předpovídat výsledky či kvůli nestabilitě ve vztahu či skupině kvůli nedostatečným informacím ohledně norem či náplni vztahu. Na základě hodnocení procesu si je následně jedinec schopen vytvořit postoj k výsledku a taková informace umožňuje nastavit si ohledně situace očekávání a řídit vztah, který účastněné pojí. Pro jedince či skupinu je tedy cílem evaluace procesní spravedlnosti popsat, zda bude výsledek spravedlivý na základě spravedlnosti postupu, kvůli kterému vznikne.

Shromažďování informací o dané situaci stojí čas, který není často k dispozici. Hodnocení procesní spravedlnosti tedy funguje jako zástupná informace za kýženu informaci ohledně preferovaného výsledku zejména v situacích, kdy je jedinec sociální závislý a v rámci interakce existuje riziko vykořisťování. Informace o spravedlivém zacházení mohou snížit nejistotu ohledně tohoto vztahu (Van den Bos & Lind, 2002).

Při formování vnímání sociální spravedlnosti nemají jedinci ve společnosti vždy přesné informace o svém skutečném sociálním kontextu. Podle výzkumů zvládání nejistoty mají lidé tendenci využívat další informace jako heuristické náhražky k posouzení spravedlnosti (Van Den Bos a Lind, 2002).

V situaci, kdy se jedinec nachází v silných negativních či pozitivních emocích, a zároveň mu chybí dostatečné informace k hodnocení, je pravděpodobné, že osoby budou situaci hodnotit dle aktuálních emocí. Pozitivní emoce vyvolávají hodnocení situace jako spravedlivé a příznivé, negativní naopak jako nežádoucí (Barsky & Kaplan, 2007).

Emociální efekt, který je v rámci zacházení či pozice v situaci vyvolán, je umocněn relevancí situace pro danou osobu či skupinu, která rozhoduje o dlouhodobosti efektu hodnocení. Pokud tedy chybí relevantní informace, používají k hodnocení jedinci emoce, které získávají na základě toho, jak je s nimi v rámci situace zacházeno (Van Den Bos et al., 1997).

Podle Tyler & Lind (1992) je hodnocení procedurální spravedlnosti podněcováno touhou poznat a popsat vztah, ve kterém se nacházíme. Především jde o poznání vztahu k ostatním lidem a autoritám. Hodnocení procesní spravedlnosti může v případě pozitivních výsledků pozitivně ovlivnit důvěru v autoritu. Důvěra v instituci či autoritu zvyšuje pravděpodobnost, že bude jedinec hodnotit proces jako spravedlivý. Hodnocení spravedlnosti je typicky používá v situacích, kdy je potřeba zjistit důvěryhodnost autority v rámci dané společnosti.

Tyler, DeGoey, & Smith (1996) zjistili, že jedinec při evaluaci systému potlačuje své vlastní zájmy a potřeby, snaží se tedy na proces dívat na základě kolektivní optiky dle skupiny, které se proces týká. Při evaluaci procesu jsou tedy pro vnímání spravedlnosti klíčová pravidla autority, často instituce, která má distribuční funkci. Dále zjistili, že pozitivní procesní vnímání u formálních institucí je založeno na principech transparentnosti, rovném zacházení, srozumitelnosti, možnosti změnit pravidla a možnosti se odvolat proti výsledku, tedy možnost nesouhlasit a konflikt řešit.

Pokud je v rámci procesu, který je nastaven na základě pravidel vnímaných jako spravedlivých, dosaženo negativního výsledku, je výsledek stále vnímán jako spravedlivý. Naopak pokud jsou pravidla vnímána jako nespravedlivá, není výsledek přijatý jako žádoucí (Lindt a Tyler, 1998).

Bies a Tripp (2004) doplňují, že je procesní spravedlnost vnímána negativně v situacích, kdy je použito pravidlo, které nebylo očekáváno a jedinec je poškozen nebo je s ním zacházeno potupně. Pokud tedy dojde k odchylce od běžného postupu, tak jedinec hodnotí stav jako nespravedlivý, protože dochází k nesouladu mezi skutečně uplatněným procesním pravidlem a pravidlem považovaným za spravedlivé. Autoři dále pokračují, že čím větší je vnímaný nesoulad mezi pravidly, tím je hodnocený postup vnímán jako nespravedlivější. Pokud existuje představa o ideálním cílovém stavu tvořena emocionálními přesvědčeními a silnými závazky v rámci skupiny, budou zúčastněné osoby motivovány k obnovení spravedlivého stavu.

V rámci sociologie práva bylo zjištěno, že hodnocení procesní spravedlnosti ovlivňuje legitimitu autorit. Pozitivní hodnocení autorit a jejich procesních úkonů je spojeno se třemi hlavními charakteristikami: Za 1. lidé musí mít důvěru, že jsou jejich zájmy v procesu zastoupeny. Za 2. musí lidé věřit, že bylo rozhodnutí přijato v rámci neutrálního způsobu, kdy byly zváženy všechny názory a žádný názor nebyl vynechán či znevýhodněn. Za 3. musí mít lidé důvěru v autority, resp. představitele orgánu či symbol orgánu, který je odpovědný za rozhodování (Gangl, 2003).

Thibaut & Walker (1975) také zjistili, že systémy, které disponují symboly spravedlnosti, tedy jednáním, které je v rámci společnosti asociováno se spravedlností jako je např. umožnění stranám soudního sporu vyjádřit se v rámci řízení a vysvětlit tak svou motivaci, zvýšilo u respondentů hodnocení spravedlnosti rozsudku.

Podle Tyler (1989) je důvěra v reprezentaci zájmů důležitá především z důvodu, že zastoupení lidé věří, že budou mít možnost vznést námitku či se minimálně identifikovat s názory reprezentantů, kteří se podle zastoupených zastanou jejich zájmů v případě rozporu. Neutralita v hodnocení procesu znamená, že žádný z představených a porovnávaných názorů není očividně zvýhodněn v politické debatě. Jednotlivci tak pokládají za důležité věřit, že jejich šance na získání toho, čeho chtějí v debatě dosáhnout, jsou stejné jako u ostatních. V neposlední řadě je důležitá důvěra v osobu, která rozhoduje pro podporu jejich rozhodnutí.

Podle Tyler (1989) je ochota lidí přijmout omezení, která jim ukládá zákon silně spojena s hodnocením právních autorit, které omezení ukládají. Vnímání procesní spravedlnosti v rámci interakce občana s veřejnou institucí je tedy silně ovlivněno vyhodnocením toho, zda je instituce vyhodnocena jako důvěrná a spravedlivá či naopak.

Scrase (2020) zastává názor, že zastavení a prohlídka auta při silniční kontrole mají škodlivý dopad na důvěru v policii a dodržování předpisů. Kontrola vytváří v jedincích pocit viny z kriminální aktivity a cítí se vybráni

na základě o negativních předpokladech. Vytváří se tak vztah nelegitimity a u jedinců jsou tak podpořeny sklony k neposlušnosti.

Na základě výše uvedeného lze tedy shrnout, že pozitivní vnímání procesní spravedlnosti je tvořeno na základě důvěry a vztahu k ostatním v situacích, kdy nemáme dostatečné informace k hodnocení výsledku. Významné je rovněž naplněné očekávání při interakci.

3.3 Vnímání spravedlnosti orientované na výsledek

Jak název napovídá, při výzkumném přístupu ke vnímání spravedlnosti orientovaný na výsledek je hodnocena distribuce na základě jejích následků, tedy výslednou alokací statků. Odlišuje se tak od evaluace procesu či hodnotové evaluace distribuce.

Dominantními teoriemi jsou v rámci tohoto přístupu teorie ekvity a teorie relativní deprivace. Teorie ekvity podle Adamse (1965) je teorií sociální psychologie, která využívá teorii sociální směny a poznatky o kognitivní disonanci a sociálním srovnáním. Cílem teorie je vysvětlit, jak jednotlivci navigují a řídí své vztahy s ostatními ve smyslu vnímané užitečnosti a spravedlnosti interakce.

Tato teorie má 4 předpoklady (Huseman, Hatfield, Miles; 1987):

1. Jednotlivci hodnotí své vztahy s druhými tím, že hodnotí poměr jejich vstupů do vztahu s poměrem výstupů, které z vazby s druhým člověkem získávají.
2. Nespravedlnost je vnímána, pokud poměr vstupů a výstupů z vazby v porovnání s druhým nejsou vyrovnané.
3. Čím větší nespravedlnost jedinec vnímá, tím větší tíseň v rámci vztahu cítí.
4. Čím větší tíseň jedinec pociťuje, tím usilovněji bude pracovat na obnově spravedlnosti s cílem tíseň v rámci vztahu snížit.

V rámci teorie ekvity je tedy předpokládáno, že jsou individuální jedinci stejně či velice podobně citliví na vnímání spravedlnosti. Huseman, Hatfield,

Miles (1987) představují tzv. *sensitivity construct*, v rámci kterého se jedinci nepodřizují sdílené představě o spravedlnosti identicky. Místo toho reagují dle odlišných preferencí. Tyto preference jsou formovány situačně, společensky i na individuální rovině. Každý jedinec tedy může v odlišných situacích preferovat různé principy spravedlnosti a výsledné rozdělení na základě vynaložených a získaných vstupů a výstupů v rámci interakce.

V rámci jejich výzkumu Huseman, Hatfield, Miles (1987) klasifikovali 3 hlavní typy reakcí v rámci teorie ekvity. Benevolentní lidé dávají přednost tomu, aby jejich poměry výsledků a vstupů byly menší než u srovnávaných osob. Citlivé osoby na ekvitu preferují, když je poměr vstupů a výstupů s porovnávanými osobami srovnatelný. Osoby pociťující nárok na ekvitu preferují, když je výsledek poměru vstupů a výstupů větší než u srovnatelných osob.

Druhou významnou výchozí teorií je teorie relativní deprivace, která je založena na konceptu situace, v rámci které se jedinci cítí ochuzeni o nějakou určitou věc, kterou vnímají jako subjektivně žádoucí. Ochudí se o ní srovnáním svého stavu, kdy věci nedisponují, s vlastní minulostí, jinými osobami nebo skupinami. Teorie relativní deprivace nabízí teorii pro uchopení sociální identity ve vztazích. Předpokládá se, že je v rámci této teorie vnímání identity založeno na kategorizaci sociálního prostředí a procesu sociálního srovnávání (Smith, Pettigrew, Huo; 2019).

Tato teorie je využívána v sociologii a sociální psychologii a je založena na předpokladu, že subjektivní emoční stav jedince ovlivňující kognici a chování je propojen s mezilidskými sociálními vztahy (Pettigrew, 1991).

Podle Runcimana (1966) lze relativní deprivaci cítit při naplnění následujících podmínek:

1. Osoba nemá žádoucí věc.
2. Osoba zná jiné osoby, které mají žádoucí věc.
3. Osoba A by chtěla vlastnit žádoucí věc.
4. Osoba A věří, že je reálně vlastnit žádoucí věc.

Callhan (2008) doplňuje, že lidé, kteří pocítují relativní deprivaci, mají větší tendenci se zasadit o stav, který považují za spravedlivý. Ve svém výzkumu stanovila hypotézu, že pro gamblery plní hazardní hry funkci hledání spravedlnosti, kdy se pokouší získat žádoucí výsledek, který si jedinec subjektivně zaslouží, ale nemůže nebo nechce na něj dosáhnout tradičním způsobem.

Callahan (2008) nejdříve prvnímu zkoumanému vzorku podala informaci o tom, že ve srovnání s druhou skupinou mají menší příjmy. Druhé skupině taková informace nebyla podána. Poté účastníci získají 20 dolarů a možnost hrát hazardní hry. Výsledky ukazují, že větší procento účastníků, kteří jsou "relativně deprivovaní" se rozhodlo pro hazardní hru ve srovnání s účastníky, kteří relativní deprivaci nepocítovali.

V rámci výsledkového přístupu ke vnímání spravedlnosti došlo k vytvoření tzv. *justice evaluation theory* (Jasso, 1986). Dle této teorie je předpokládáno, že percepce spravedlnosti J může být reprezentována logaritmickým podílem vlastních zdrojů A a majetku vnímaného jako spravedlivý C ($J = \ln(A/C)$). V případě, že je C rovno A , je výsledek vnímán jako spravedlivý. Pokud je představa o spravedlivém majetku vyšší než vlastněný majetek, je výsledek nespravedlivý. Nespravedlivost ve formě nad kompenzace může být vnímána, pokud je aktuální majetek větší než přisouzený spravedlivý majetek.

Major (1994) identifikuje tři určující faktory pro rozpoznání stavů, kdy jedinec či skupina budou porovnávat spravedlnost majetku dle výše uvedeného postupu: (1) strukturální podmínky jako je blízkost a významnost referenčních jedinců nebo referenčních skupin, (2) podobnost v relevantních charakteristikách a 3) motivace k tomu, aby došlo ke srovnání.

4. Závěr

Sociologie si jako empirická věda klade za cíl identifikovat a popsat koncept spravedlnost jako fenomén rozšířený v daném společenství. Spravedlnost lze vnímat jako společenskou hodnotu, která určuje systém nárokování alokace statků a s nimi spojená práva, povinnosti a sankce. V sociologii jsou především řešeny otázky, co spravedlnost pro danou společnost znamená, jak se tento fenomén ve společenství projevuje a v rámci jakého procesu jsou nároky na spravedlivou distribuci komunikovány.

Při měření tohoto fenoménu je výzkumníky často využíván přístup tzv. *bottom up approach*, v rámci kterého je předpokládáno, že postoje a preference nejsou vytvářeny individuálně, jsou výsledkem strukturálních podmínek, ve kterých se jedinec nachází. Jedincovo smýšlení o spravedlnosti je tedy do velké míry ovlivněno chováním a představami ostatních jedinců v rámci skupiny. Koncensem je pak tvořen celospolečenský koncept spravedlnosti s vlastním systémem komunikace nároků a jejich vymáhání (Hegtvedt & Johnson, 2000).

Pro analýzu vnímání spravedlnosti se ukázalo jako klíčové určení preferovaného principu distribuce. Jako jeden z hlavních faktorů ovlivňující jaký princip distribuce dostane přednost, se ukazuje vliv kultury na sdílenou ideologii.

Jedinci si utvářejí své preference a představy o spravedlnosti základě vlivu kulturního prostředí. Sdílené preference lidí ohledně distributivní spravedlnosti představují legitimizaci pojetí ohledně rozhodovacích procesů a podmínek na základě, kterých dochází k distribuci statků (Coughlin, Lockhart, 1998). Ukazuje se, že na tyto sdílené představy mají větší vliv strukturální podmínky než osobnostní faktory. Důležitým faktorem je sociální pozice jedince, která určuje, v jaké míře bude jedinec s daným konceptem spravedlnosti souhlasit či nesouhlasit a jaký jeho zájem na udržení stávajícího režimu distribuce. Je tomu tak proto, že příslušníci stejné třídy či podobné sociální pozice sdílejí obdobný životní styl a představy o správném a spravedlivém způsobu života (Jia, Zhou & Huang, 2020; Bayer & Šafr, 2007). V případě, že je koncept spravedlnosti v rámci společenství

rozmanitý, může být obtížné se na spravedlivé distribuci shodnout. Mezi aktéry jako nositeli normativních očekávání dojde k nesouladu a mezi ideologiemi vznikne konflikt (Montada, 2015).

Sdílené ideologické představy jsou ve společnosti sdruženy ve formálních institucích, kde nárokování v rámci distribučního systému získává formální podobu (Boudon, 1998). Formální postupy tedy odrážejí představy o spravedlnosti na kolektivní nebo společenské úrovni (Liebig & Sauer, 2016). Chování instituce je morálně posuzováno. Jedinci tedy při kontaktu s institucí posuzují, zda jedná či nejedná spravedlivě. Následně jedinec na základě vnímání, zda je instituce spravedlivá či nikoliv, vyvozuje důsledky pro své chování a volí, zda bude jednat soudržně či alternativně. Vnímání spravedlnosti tedy ovlivňuje motivaci pro prosociální chování a soudržnost (Hegtvedt & Isom, 2014). Pro vnímání institucí jako spravedlivých je tedy důležité, aby jednání instituce odráželo morální normativní očekávání společnosti.

Z hlediska jedince je rovněž důležitá životní spokojenost jako jedno ze základních východisek pro pozitivní vnímání světa a okolí jako spravedlivého místa. Víra ve spravedlivý svět je založena na smýšlení, že lidé dostanou to, co si zaslouží (Furnham, 2003). Podle toho, jak lidé vnímají spravedlnost ve světě, hodnotí a chápou své zkušenosti a zkušenosti ostatních (Heardinga et al., 2020). Přesvědčení o spravedlivém světě dodává skupinám i jedincům pocit pohodlí a stability. Čím nižší je životní spokojenost, tím více lidé hodnotí svět jako nespravedlivý (Jia, Zhou, Huang, 2020).

Distribuční chování je tedy hodnoceno jako spravedlivé, pokud je v souladu s preferovaným principem. Na evaluaci má však kromě výše zmíněného vliv i to, z jaké pozice jedinec spravedlnost hodnotí. Podle Jasso (2015) lze spravedlnost hodnotit z pozice Pozorovatele, Přidělovatele a Hodnotitele. V každé pozici lze mít vlastní specifické představy o správné distribuci a lze v interakci zastávat odlišné zájmy. Tyto role následně ovlivňují výsledný spravedlnostní soud ve formě uznání výsledku či konfliktu s distribucí.

Kromě pozice, ze které lze interakci hodnotit, je rovněž důležitý typ vazby v rámci skupiny, který má vliv na preferovaný distribuční princip. U blízkých a sevřených vazeb jsou preferovány solidárnější principy. U dlouhodobých silných vazeb je preferován princip rovnosti (Tornblow, 1992) a u familiárních vazeb je preferována potřeba (Fiske, 1993). Čím jsou vazby odcizenější, tím více je v rámci skupiny podporována ekvita a distribuce je více racionalizována (Webener, 1992).

Při hodnocení spravedlnosti může být v rámci skupiny evaluován výsledek distribuce či její proces. Výsledek je porovnáván vzájemným porovnáváním jedinci mezi sebou. Pokud jedinec nedisponuje určitou věcí, kterou vlastní ostatní jedinci, začne jedinec výsledek distribuce porovnávat především, pokud s ostatními sdílí relevantní charakteristiky a pokud si je s ostatními ve skupině strukturálně blízký (Major, 1994). Výsledek může být v rámci skupiny rovněž porovnán na základě vynaložených vstupů a získaných výstupů. Benevolentní lidé dávají přednost tomu, aby jejich poměry výsledků a vstupů byly menší než u srovnávaných osob. Citlivé osoby na ekvitu preferují, když je poměr vstupů a výstupů s porovnávanými osobami srovnatelný. Osoby pociťující nárok na ekvitu preferují, když je výsledek poměru vstupů a výstupů větší než u srovnatelných osob (Huseman, Hatfield, Miles; 1987).

Kromě výsledku lze hodnotit i proces, kterým k distribučnímu výsledku došlo. Vnímání procesní spravedlnosti propojeno s evaluací systémových pravidel ohledně vydávání rozhodnutí (Lindt a Tylera, 1988). Procesní spravedlnost je často hodnocena ve stavu nejistoty. Hodnocení je snaha porozumět situaci a v pokud nejsou dostupné dostatečné informace, uchýlí se skupina k hodnocení pravidel jako heuristická náhražka k posouzení spravedlnosti (Van Den Bos a Lind, 2002). Podle Bies a Tripp (2004) je procesní spravedlnost vnímána negativně v situacích, kdy je použito pravidlo, které nebylo očekáváno a jedinec je poškozen nebo je s ním zacházeno potupně. Opět tedy hraje roli naplnění normativních očekávání procesu distribuce.

Vnímání spravedlnosti je důležitou predispozicí pro prosociálního jednání. Koncept spravedlnosti lze hodnotit odlišnými způsoby, v rámci skupiny se lze zaměřit na výsledek či proces alokace. Jedinec může v rámci skupiny rovněž porovnávat spravedlnost jeho osobní situace. Faktory ovlivňující pozitivní vnímání spravedlnosti jsou především ideologický soulad v rámci skupiny a s tím spojené naplnění normativních očekávání od interakce. Dále v rámci evaluace spravedlnosti hraje roli osobní životní situace jedince jako je sociální pozice a životní spokojenost. V neposlední řadě má na hodnocení vliv typ vazby v rámci skupiny, který ovlivňuje smýšlení ohledně distribuce a očekávání.

5. Seznam použité literatury

- 1) Adams, J. S. (1965). Inequity and social exchange. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 2, pp. 267–299). New York, NY: Academic.
- 2) Barmaki, R. (2014). Emile Durkheim's Concepts of Justice and Freedom. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 7(2), 69–79.
- 3) Barsky, A., & Kaplan, S. A. (2007). If you feel bad, it's unfair: A quantitative synthesis of affect and organizational justice perceptions. *Journal of Applied Psychology*, 92(1), 286–295.
- 4) Bayer, I., Šafr, J. (2007). „Vliv strukturálních vs. osobnostních faktorů na ideologie distributivní spravedlnosti v ČR 2006.“ *Naše společnost* 5 (2): 38-46. ISSN 1214-438X.
- 5) Bies, R. J., & Tripp, T. M. (2004). The study of revenge in the workplace: Conceptual, ideological, and empirical issues. In S. Fox & P. Spector (Eds.), *Counterproductive workplace behavior: Investigations of actors and targets* (pp. 65–81). Washington, DC: American Psychological Association.
- 6) Beierlein, C., Werner, C. S., Preiser, S., & Wermuth, S. (2011). Are just-world beliefs compatible with justifying inequality? Collective political efficacy as a moderator. *Social Justice Research*, 24, 278; 296.
- 7) Black, Donald. 2001. *Lectures in Contemporary Sociological Theory*, (SOC 506), University of Virginia.
- 8) Boudon, R. (1998). Social mechanisms without black boxes. In P. Hedström & R. Swedberg (Eds.), *Social mechanisms: An analytical approach to social theory* (pp. 172–203). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- 9) Bunge, M. (1998). *Philosophy of science: From explanation to justification* (Vol.2). New Brunswick, NY: Transaction.
- 10) Callan, M. J., Ellard, J. H., Will Shead, N., & Hodgins, D. C. (2008). Gambling as a Search for Justice: Examining the Role of Personal Relative Deprivation in Gambling Urges and Gambling Behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(11), 1514–1529.
- 11) Campbell, B. (2021). Social Justice and Sociological Theory. *Journal of*

- Society. 58:355–364.
- 12) Clasen, J., & van Oorschot, W. (2002). Changing principles in European social security. *European Journal of Social Security*, 4(2), 89–115.
 - 13) Coleman, J. S. (1990). *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
 - 14) Correia, I.; Dalbert, C. Belief in a just world, justice concerns, and well-being at Portuguese schools. *Eur. J. Psychol. Educ.* 2007, 22, 421–437.
 - 15) Coughlin, R. M., Ch. Lockhart. (1998). „Grid-Group Theory and Political Ideology: A Consideration of Their Relative Strengths and Weaknesses for Explaining the Structure of Mass Belief Systems”. *Journal of Theoretical Politics* 10: 33–58.
 - 16) Diener, E.; Emmons, R.A.; Larsen, R.J.; Griffin, S. The Satisfaction with Life Scale. *J. Pers. Assess.* 1985, 49, 71–75
 - 17) Furnham, A. (2003). Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Personality and Individual Differences*, 34, 795–817.
 - 18) Fiske, A. P. (1993). *Structures of social life: The four elementary forms of human relations: Communal sharing, authority ranking, equality matching, market pricing*. New York, NY: Free Press.
 - 19) Gangl, A. Procedural Justice Theory and Evaluations of the Lawmaking Process. *Political Behavior* 25, 119–149 (2003).
 - 20) Goffman, E. (1971). *Relations in public: Microstudies of the public order*. Harmondsworth, UK: Penguin.
 - 21) Gonzales, C. M., & Tyler, T. R. (2007). Why do people care about procedural justice? The importance of membership monitoring. In K. Törnblom & R
 - 22) Goodin, R. E., Headey, B., Muffels, R., & Dirven, H.-J. (1999). *The real worlds of welfare capitalism*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
 - 23) Hafer, C. L., & Sutton, R. (2016). Belief in a Just World. *Handbook of Social Justice Theory and Research*, 145–160.
 - 24) Hafer, C. L. (2000). Investment in long-term goals and commitment to just means drive the need to believe in a just world. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1059–1073.
 - 25) Harding, W. G., McConatha, J. T., & Kumar, V. K. (2020). The

- Relationship between Just World Beliefs and Life Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6410.
- 26) Harding, W. G., McConatha, J. T., & Kumar, V. K. (2020b). The Relationship between Just World Beliefs and Life Satisfaction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6410.
- 27) Hegtvedt, K. A., & Johnson, C. (2000). Justice beyond the individual: A future with legitimation. *Social Psychology Quarterly*, 63(4), 298–311.
- 28) Hegtvedt, K. A., & Isom, D. (2014). Inequality: A matter of justice? In J. D. McLeod, E. J. Lawler, & M. Schwalbe (Eds.), *Handbook of the social psychology of inequality* (pp. 65–94). Dordrecht, The Netherlands: Springer.
- 29) Homans, G. C. (1953). Status among clerical workers. *Human Organization*, 12(1), 5–10.
- 30) Homans, G. C. (1974). *Social behavior: Its elementary forms*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- 31) Huseman, R. C., Hatfield, J. D., & Miles, E. W. (1987). A New Perspective on Equity Theory: The Equity Sensitivity Construct. *The Academy of Management Review*, 12(2), 222.
- 32) Jasso, G., Törnblom, K. Y., & Sabbagh, C. (2016). Distributive Justice. *Handbook of Social Justice Theory and Research*, 201–218.
- 33) Jasso, G. (2015). Thinking, Saying, Doing in the World of Distributive Justice. *Social Justice Research*, 28(4), 435–478.
- 34) Jasso, G. (1986). A new representation of the just term in distributive-justice theory: Its properties and operation in theoretical derivation and empirical estimation. *The Journal of Mathematical Sociology*, 12(3), 251–274.
- 35) Jia, Q., Zhou, J., & Huang, M. (2020). Life Satisfaction Predicts Perceived Social Justice: The Lower Your Life Satisfaction, the Less Just You Perceive Society to Be. *Frontiers in Psychology*, 11.
- 36) Jost, J.; Hawkins, C.; Nosek, B.; Hennes, E.; Stern, C.; Gosling, S.; Graham, J. Belief in a just God (and a just society): A system justification perspective on religious ideology. *J. Theoret. Philos. Psychol.* 2014, 34,

- 37) Kittel, B. (2006). A crazy methodology? On the limits of macro-quantitative social science research. *International Sociology*, 21(5), 647–677.
- 38) Kluegel, J. R. (1989). Perceptions of Justice in the U.S.: Split Consciousness among the American Public. Paper presented at the Conference on Perceptions of Social Justice in East and West. Dubrovnik.
- 39) Kluegel, D. S. Mason, & B. Wegener (Eds.), *Social justice and political change: Public opinion in capitalist and post-communist states* (pp. 263–284). New York, NY: A. de Gruyter.
- 40) Koller, P. (1995). Soziale Gleichheit und Gerechtigkeit. In H.-P. Müller & B. Wegener (Eds.), *Soziale Ungleichheit und soziale Gerechtigkeit* (pp. 53–79). Opladen, Germany: Leske and Budrich.
- 41) Konow, J. (2001). Fair and square: The four sides of distributive justice. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 46(2), 137–164.
- 42) Lerner, M. J. (1977). The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *Journal of Personality*, 45, 1–52.
- 43) Liebig, S., & Sauer, C. (2016). Sociology of Justice. *Handbook of Social Justice Theory and Research*, 37–59.
- 44) Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). *The social psychology of procedural justice*. New York, NY: Plenum Press.
- 45) Luhmann, N. (1996). The sociology of the moral and ethics. *International Sociology*, 11(1), 27–36.
- 46) Major, B. (1994). From social inequality to personal entitlement: The role of social comparisons, legitimacy appraisals, and group membership. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 26, pp. 293–355). New York, NY: Academic.
- 47) Mayntz, R. (2002). Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen. In R. Mayntz (Ed.), *Akteure Mechanismen Modelle: Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen* (pp. 7–43). Frankfurt am Main, Germany: Campus.
- 48) Miller, D. (1979). *Social justice*. Oxford, England: Oxford University Press. Miller, D. (1999). *Principles of social justice*. Cambridge, MA:

Harvard University Press.

- 49) Mikula, G., & Wenzel, M. (2000). Justice and Social Conflict. *International Journal of Psychology*, 35(2), 126–135.
- 50) Montada, L. (2015). Justice, Conflicts, and the Justice of Conflict Resolution. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 937–942.
- 51) Oldmeadow, J.; Fiske, S.T. System-justifying ideologies moderate status competence stereotypes: Roles for belief in a just world and social dominance orientation. *Eur. J. Soc. Psychol.* 2007, 37, 1135–1148
- 52) Pettigrew, T. F. (1991). Toward unity and bold theory: Popperian suggestions for two persistent problems of social psychology. In C. Stephan, W. Stephan & T. F. Pettigrew (Eds.), *The future of social psychology*. (pp. 13-27). New York: Springer-Verlag, 1991
- 53) Rothstein, B. (1998). *Just institutions matter: The moral and political logic of the universal welfare state*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- 54) Rubin, Z., & Peplau, A. (1973). Belief in a just world and reactions to another's lot: A study of participants in the national draft lottery. *Journal of Social Issues*, 29, 73–93.
- 55) Rubin, Z., & Peplau, L. A. (1975). Who believes in a just world? *Journal of Social Issues*, 31, 65–89.
- 56) Runciman, W. G. (1966), *Relative deprivation and social justice*. London, U. K.: Routledge and Kegan Paul
- 57) Sabbagh, C., & Schmitt, M. (2016). Past, Present, and Future of Social Justice Theory and Research. *Handbook of Social Justice Theory and Research*, 1–11.
- 58) Sachweh, P. (2016). Social justice and the welfare state: Institutions, outcomes, and attitudes in comparative perspective. In C. Sabbagh & M. Schmitt (Eds.), *Handbook of social justice theory and research* (pp. 293–313). New York, NY: Springer.
- 59) Scheonfeld, E., & Mestrovic, S. (1989). Durkheim's Concept of Justice and Its Relationship to Social Solidarity. *Journal of Sociological Analysis*, 50(2), 111-127.
- 60) Schwinger, T. (1981). *Steuerung und Rechtfertigung sozialer Prozesse*

- durch Gerechtigkeitsnormen. In W. Grunwald & H.-G. Lilge (Eds.), *Kooperation und Konkurrenz in Organisationen* (pp. 97–107). Bern, Switzerland: Haupt.
- 61) Scrase, S. (2020a). Corrigendum to: Re-Thinking Procedural Justice Theory Through Stop and Search: Shame, Anger, and Police Legitimacy. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 15(2), 1629.
- 62) Scrase, S. (2020b). Re-Thinking Procedural Justice Theory Through Stop and Search: Shame, Anger, and Police Legitimacy. *Journal of Policing*, 15(2).
- 63) Smith, H. J., Pettigrew, T. F., & Huo, Y. J. (2019b). Relative Deprivation Theory. *Social Comparison, Judgment, and Behavior*, 495–526.
- 64) Soltan, K. E. (1987). *The causal theory of justice*. Berkeley, CA: University of California Press.
- 65) Svallfors, S. (2003). Welfare regimes and welfare opinions: A comparison of eight Western countries. *Social Indicators Research*, 64(3), 495–520.
- 66) Šanderová, J. (2017). Spravedlnost sociální. [Www.encyklopedie.soc.cas.cz](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spravedlnost_soci%C3%A1ln%C3%AD).
https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Spravedlnost_soci%C3%A1ln%C3%AD
- 67) Thibaut, J.W. and Walker, L. (1975), *Procedural Justice: A Psychological Analysis* (NJ: Erlbaum).
- 68) Thibaut, J., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: A psychological analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- 69) Törnblom, K. (1992). The social psychology of distributive justice. In K. R. Scherer (Ed.), *Justice: Interdisciplinary perspectives* (pp. 177–236). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- 70) Törnblom, K., & Kazemi, A. (Eds.). (2012b). *Handbook of social resource theory*. New York, NY: Springer
- 71) Törnblom, K., & Kazemi, A. (2012a). Advances in justice conflict conceptualization: A new integrative framework. In E. Kals & J. Maes (Eds.), *Justice and conflicts* (pp. 21–52). Berlin, Germany: Springer.
- 72) Tuček, Milan. 2006. „Sociální spravedlnost a soudržnost společnosti.“ Pp. 137–148 in Tuček, Milan (ed.), Ivo Bayer, Lumír Gatnar, Pavel Machonin, Markéta Sedláčková, Jiří Šafr, Ondřej Špaček. *Soudržnost*

- společnosti z pohledu české veřejnosti. Sociologické studie / Sociological Studies 06:12. Praha: Sociologický ústav AV ČR. 194 s. ISBN 80-7330-110-5.
- 73) Tyler, T. R., DeGoey, P., & Smith, H. (1996). Understanding why the justice of group procedures matters: A test of the psychological dynamics of the group value model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 913–930.
- 74) Tyler, T. R. (1989). The psychology of procedural justice: A test of the group value model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 830–838.
- 75) Tyler, T. R., & Lind, E. A. (1992). A relational model of authority in groups. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 115–191). San Diego, CA: Academic Press.
- 76) Van den Bos, K., Lind, A., Vermunt, R., & Wilke, H. (1997). ‘How do I judge my outcome when I don’t know the outcome of others?’: The psychology of the fair process effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 1034–1046.
- 77) Van den Bos, K., Vermunt, R., & Wilke, H. (1997). Procedural and distributive justice: What is fair depends more on what comes first than on what comes next. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 95–104.
- 78) Van den Bos, K., & Lind, E. A. (2002). Uncertainty management by means of fairness judgments. In M. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 34, pp. 1–60). Boston, MA: Elsevier.
- 79) Van Deth, J. W., & Scarbrough, E. (1995). The concept of values. In J. W. van Deth & E. Scarbrough (Eds.), *The impact of values* (pp. 21–47). Oxford, England: Oxford University Press.
- 80) Vermunt (Eds.), *Distributive and procedural justice: Research and social applications* (pp. 91–110). Aldershot, England: Ashgate.
- 81) Vermunt, R., & Törnblom, K. (1996). Introduction: Distributive and procedural justice. *Social Justice Research*, 9(4), 305–310.
- 82) Wegener, B. (1992). Gerechtigkeitsforschung und Legitimationsnormen. *Zeitschrift für Soziologie*, 21 (4), 269–283.

83) Wegener, B., & Liebig, S. (1995b). Hierarchical and social closure conceptions of distributive social justice: A comparison of East and West Germany. In J. R.